

ספר

מעגל טוב השלם

והוא

ספור מסעות

הרב חיים יוסף דוד אזולאי

אשר נסע וסבב בארצות שונות

יוצא לאור בפעם הראשונה על פי עצם כתבי ידו הנמצאים
באנקונא ובנויארק

עם הקדמה והערות ומראה מקומות

על ידי

אהרן פריימאן

מחברת ראשונה

חברת מקיצי נרדמים

ברלין

בדפוס צבי הירש אימצקאווסקי.

תרפ"א

בית הספרים
הלחמי והאוניברסיטאי
ירושלם

JEWISH NATIONAL
AND UNIVERSITY LIBRARY
JERUSALEM

מעזבון

ד"ר יוסף לוריא ז"ל

ס פ ר
מ ע ג ל ט ו ב ה ש ל ם

ו ה ו א

ס פ ו ר מ ס ע ו ת
ה ר ב ר' ח י י מ יוסף דוד אזולאי ז"ל
אשר נסע וסבב בארצות שונות

יוצא לאור בפעם הראשונה על פי עצם כתבי ידו הנמצאים
באנקונא ובנויארק

עם הקדמה והערות ומראה מקומות

על ידי
א ה ר ן פ ר י י מ ן

חוברת שניה

י ר ו ש ל ם
הוצאת "מקיצי נרדמים"
תרצ"ד

בית הספרים
הלאומי והאוניברסיטאי
ירושלם

JEWISH NATIONAL
AND UNIVERSITY LIBRARY
JERUSALEM

מעזבון

ד"ר יוסף לוריא ז"ל

ש.מ.א. 15

Schriften des Vereins Mekize Nirdamim

3. Folge, Nr. 22.

ספרים

היוצאים לאור

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(תוקמה מחדש בשנת תרמ"ה, חזרה ונתיסדה בשנת תרס"ט)

שנה ששית. התרפ"א.

MA'GAL TÖB HA-SCHALEM

Erstes Heft.

BERLIN

1921

ראשי החברה:

דוד סימאנסען, קאפינהאגין	אהרן פריימאנן, פפד"ט
יושב ראש.	סגן היושב ראש.

ישראל אברהמס, קמברידש.	אלחנן אדלר, לונדון.
בורש אדלר, פילאדלפֿיא.	יהודה בלוי, בודאפעשט.
חיים בראדי, פראג.	שמואל זעליגמאן, אמשטרדם.
צבי פרץ חיות, ווינא.	דוד ילין, ירושלים.
ישראל הלוי, פריש.	אלכסנדר מארכס, נויארק.
יצחק דוב מארקאן, פטרוגראד.	שמואל צבי מרגליות, פירינצי.
יצחק משה עלבאגען, ברלין.	יעקב פריימאנן, פוזן.

מזכרת תונה ואבל

לנשמות ראשי החברה

אשר הלכו לעולמם במשך ימי הפסקת פעולת החברה

והם:

מ"ה אברהם ברלינר (נפטר בברלין אור ליום ה' ח' אייר תרע"ה)
מ"ה שניאור זלמן שכטר (נפטר בניוארק עש"ק י"ב כסלו תרע"ו)
מ"ה אברהם עפשטיין (נפטר בכאדן הסמוך לווינא ב' י"ט ניסן תרע"ח)
מ"ה אברהם אליהו הרבבי (נפטר בפטרוגראד י"ג אדר שני תרע"ט)
מ"ה מרדכי בראן (נפטר בברסלא אור ליום ב' א' דסכות תרפ"א)
ומ"ה שמואל אברהם פאזנאנסקי (נפטר בווארשא ב' כסלו תרפ"ב)

ת נ צ ב "ה

ס פ ר י ם

היוצאים לאור

על ידי

חברת "מקיצי נרדמים"

שנה תרצ"ד

ראשי החברה

אהרן פריימן, פפרים
נשיא החברה

הועד הפועל בא"י (ירושלים)

ש. אסף	י. נ. אפשטיין
ח. ברודי	ד. ילין
ב. מ. לוין	ש. י. עגנון
א. ח. פריימן	
המזכיר	

חברי הכבוד

אלחנן אדלר, לונדון	פנחס אדלר, פידלפיה
א. אפטוביצר, וינה	א. ביכלר, לונדון
י. א. בלוי, בודפשט	י. מ. גוטמן, בודפשט
ל. גינצברג, ניו יורק	י. דודזון, ניו יורק
י. דושינסקי, לונדון	ש. זליגמן, אמשטרדם
ישראל הלוי, פאריס	י. מאן, צינצינטי
א. מארכס, ניו יורק	י. ד. מרקין, המבורג
י. מ. עלבוגן, ברלין	י. פריימן, ברלין
מ. ד. האסומו, רומה	ש. קרויס, וינה
מ. שור, ווארשא	

הספד

ירושלים

י. ל. שכטר
וליב פינברג

למעלת נשמת

נשיא חברתנו

ר' דוד סימונסן (נפטר בקופיהגן י"א סיון תרצ"ב)

ולנשמות ראשי החברה

ר' שמואל צבי מרגליות (נפטר בפירנצי ח' אדר תרפ"ב)

ר' ישראל אברהם (נפטר בקמברידג' י"ח תשרי תרפ"ו)

ר' צבי פרץ חיות (נפטר בוינה י"ט כסלו תרפ"ח)

ר' חיים נחמן ביאליק (נפטר בוינה כ"א תמוז תרצ"ד)

תנצב"ה

מוקדש ספר זה

ועד חברת מקיצי נרדמים

ספר מעגל טוב השלם

R. Chajim Josef David Asulai

MA'GAL-TÖB HA-ŠALEM

Itinerarium
(1753 – 1794)

Ex Autographo auctoris

edidit

Aron Freimann

JERUSALEM

MEKIZE NIRDAMIM

1934

ספר
מעגל טוב השלם

והוא

ספור מסעות
הרב ר' חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל
אשר נסע וסבב בארצות שונות

יוצא לאור בפעם הראשונה על פי עצם כתבי ידו הנמצאים
באנמונא ובנויארק

עם הקדמה והערות ומראה מקומות

על ידי

אהרן פריימן

ירושלם

הוצאת "מקיצי נרדמים"

תרצ"ד

הקדמה

ספר המסעות. מעגל טוב" להרחיד"א ז"ל, שיוצא בפעם הראשונה בשלימותו על פי עצם כתב ידו של המחבר, השיבותו גדולה הן מחמת הנוסע-המספר, שלא הניח דבר קטן וגדול שראה ושמע בדרך שליחותו הארוכה בכמה ארצות שלא רשם בפנקסו, והן מחמת שהוא מביא כמה מחכמי דורו, רבנים ומחברים פרנסים ומנהיגים, שנודמן עמם ושמזכירם בספרו, כהם לשבח ומהם לגנאי. גם הרצאתו הקלה, שחוט של חן משוך עליה, וכח ציורו השנון, שיש בו משום "עקיצתם ולחישתם", עושים את הספר חטיבה טובה.

הרחיד"א ז"ל רשם רשימות מסעותיו לסירוגין כשהיתה שעתו פנויה לכך. ברצותו מרחיב וברצותו מקצר. קרוב לודאי שלהנאתו בלבד כתב מה שכתב ולא נתכוין לפרסמן בדפוס. אבל אין מכאן ראיה שציוה לננון, מפני כבוד בניהם של אנשים שהיו בעיניו (לאב אור החיים לרח"ם עמוד 394 שם בהערה).

הספר נכתב בשתי פנקסאות קטנות. חלק ראשון (עמוד 1—48 בנדפס) כולל את פרשת שליחותו הראשונה משנת תק"ג עד תק"ח מארץ ישראל דרך מצרים לאיטליה הצפונית, אשכנז, הולנד, אנגליה וצרפת, וחזירתו דרך איטליה ותוגרמה לארץ ישראל. נספחו לו רשימות על הכנה לנסיעה שניה בשנת תקכ"ד שלא נסע. כתב יד זה — נמצא באנקונא ברשותו של הרב ד"ר ח. רוזנברג — תופס ג"ז דפים נייר בתבנית 15×8 צנטימטר. ספר מעגל טוב חלק א' נמצא שם בדף א' — ל"ג. על תוכן שאר הדפים עיין במאמרו של ד"ר רוזנברג בקריית ספר שנה ה' עמ' 160—162.

החלק השני (עמ' 49—180 בנדפס) כולל רשימות נסיעתו האחרונה משנת תקל"ג ואילך, מארץ ישראל למצרים חוגם איטליה (תקל"ו — תקל"ז), פרובינצא וצרפת (תקל"ח). הולנד ובלגיה, וכן חזירתו לצרפת ואיטליה (תקל"ט). בסוף הספר יש כמה זכרונות מימי ישיבתו בליוורנו (תקמ"ב—תקנ"ד). כתב יד זה של חלק שני נמצא בכית הספרים של בית המדרש לרבנים בניו-יורק. תבניתו 12×9 צ"מ. על העמוד הראשון רשומים כמה חשבונות ואחריו י"א

דפים חלקים. הפגינציה מתחילה בדף י"ב במספרים לועזים (1 — 127). שם מתחיל ספר מעגל טוב חלק שני. לפי מנין זה נמשך הספר עד דף 132^a. מכאן ואילך נייר חלק כ"ז דפים. מעבר לכריכה התחתונה רשימה של כלי דרך של הרחיד"א (2 באולים, 2 שקים, ילקוט, עורות, פיפא וכו'). עי' תיאור כתב היד ב-ZfhB. שנה X, 155 ו-REJ. כרך ס"ה 244.

על גלגולי כתבי יד אלו כתב הח' לאב בהערה שהזכרנו (אור החיים עמ' 394): „ושמעתי מפי הרב ה"ה מו"ה יעקב ספיר נר"ו איש ירושלים שכשהלך למסעותיו בארץ איטאליא בשליחות מצוה ועבר דרך אנקונא נתאכסן שם אצל הנאב"ד מו"ה אברהם דוד חי וינאנטי זצ"ל אשר יצק מים ע"י הרב מו"ה ישעיהו בן הרב חיד"א שהרביץ חורה בק"ק סיניגליאה וכאשר עלה למרום הניח ספריו ביד תלמידו הנ"ל ובתוכם ספר אשר כ' הרב חיד"א בכתב ידו ממש כל מסעותיו ומוצאותיו ויספר בו את כל התלאה אשר מצאתהו בדרך, אך הרב ר"א דוד ז"ל כמעט לא הניחו מתחת ידו כרגע ולא רצה להדפיסו כי כן צוה עליו רבו הנ"ל...“.

ה"ר אברהם חי מוסאפיה ראה את כתב היד באנקונא ביד ה"ר משה בנו של הר' ישעי' בן הרחיד"א והעתיק לו כמה דברים מתוכו שהביאם לליורנו בשנת תרכ"ז, ונדפסו בשם ספר „מעגל טוב“ בשנת ברכת טוב (תרל"ט) בדפוסו של ר' אליהו בן אמוזג בחבנית ¹⁶ עשרים ושמונה דפים. עצם הליקוטים (רק מתוך מעגל טוב חלק שני) נדפסו שם מדף ב' עמוד ב' עד דף כ"ג עמוד א'. ההעתק של הרא"ה מוסאפיה מסורס הרבה ואינו מדויק. חוברת זו נדפסה שנית בפיוטרקוב (חש"ד).

בשנת חרע"ג נתפרסמו בדפוס שתי פסקאות מתוך כת"י ניו-יורק מימי שהותו של הרחיד"א בפאריס על ידי א. מארכס ומ. ליבר ב-REJ. כרך ס"ה עמוד 249—257 עם תרגום צרפתי והערות.

קטעים מהוצאת מארכס וליבר ומתוך הוצאתי זו (חוברת א') חזרו ונדפסו על ידי י"ד אייונשטיין באוצר המסעות ניו-יורק תרפ"ו עמוד 219 ואילך. בשנים האחרונות נתפרסמו כמה מקורות חדשים מתוך חיבוריו של הרב חיד"א, שיש בהם קצת ענין גם לספר מעגל טוב, ולא נזכרו בהערותי, כגון מאמריו החשובים של הרב ד"ר רוזנברג אנקונא „חיבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס“ קרית ספר שנה ה' עמוד 142—162, 255—269 ועל אגרות הרחיד"א בהצופה לחכמת ישראל שנה י"א 241—309. וכן דברי הרב ד"ר יעקב נאכט אגרות הרחיד"א במאסף „ציון“ ספר

ששי (ירושלם תרצ"ד) עמוד קי"ד — קל"ח. גם הערותיו העשירות של ליבר
ב-REJ. כך ס"ה עמ' 257—273 לא נשנו בהוצאתי זו לכל פרטיהן ויש
לעיין שם בשעת הצורך.

טרם אכלה לדבר עלי להביע תודתי הנאמנה לכל אלה שהיו בעוזרי,
חלא הם: הרב הח' ר' דוד מתתיה ז"ל (אנקונא) שהמציא לידי את כתב יד
אנקונא — ולהבדיל בין חיים לחיים ידידי הפרופ' א. מארכס (ניו-יורק) שהואיל
להשאילני כתב היד חלק ב' שבניו-יורק. חביבי הפרופ' מ. ד. קאסוטו (רומא)
שסייע אותי הרבה בהשוואת ההעתק עם כתבי היד ובהערותיו המרובות
והחשובות בביאור המלים הלועזיות. את הגהות הדפוס של חוברת ראשונה
(עמ' 1—80) קרא עמי גיסי הרב ר' יעקב פריימן נ"י (ברלין). ידידי פרופ'
דוד סימונסן והרב רש"א פוזננסקי זכרונם לברכה קדמוני בכמה הערות חשובות
לחוברת הראשונה. את החוברת השניה מעמ' (81—220) ערך לדפוס קרובי
ד"ר א. ח. פריימן (ירושלם). אף הוא עשה את מפתחות הספר.

פפר"מ, אלול תרצ"ד

אהרן פריימן